ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ

ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼) ਵਿਚ 'ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ' ਦੇ ਅਰਥ 'ਹੱਲਾ ਅਤੇ ਹੱਲੇ ਦੀ ਥਾਂ' ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਰਤਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਅਤੇ ਯੁਧ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਰੀਤ ਚਲਾਈ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਦਲ ਬਣਾਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਇਕ ਖਾਸ ਥਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ। ਕਲਗੀਧਰ ਆਪ ਇਸ ਮਸਨੂਈ ਜੰਗ ਦੇ ਕਰਤਬ (Manoeuver) ਵੇਖਦੇ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਭ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਅਰ ਜੋ ਦਲ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸਿਰੋਪਾ ਬਖਸ਼ਦੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਸਤਰ ਅਤੇ ਯੁਧ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਸ਼ੌਕ ਤੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਕਿਸੇ ਲੇਖਣੀ ਦੇ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਉਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਕਵੀ ਅਤੇ ਕਾਦਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਸਨ। ਆਪ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ Ingtitutions ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਆਪ ਨੇ ਵੈਸਾਖੀ ੧੭੫੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ "ਖਾਲਸਾ" ਸਾਜਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਰਪਾਨ ਧਾਰੀ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰ ਅਤੇ ਯੁਧ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਕਰਨ ਵਲ

ਉਚੇਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ । ਹੋਲੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਮੌਸਮੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਹਾਸੇ ਖੇਡ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਸੀ ਜੋ ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਦੇ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਿਘਰਦਾ ਨਿਘਰਦਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਤੇ ਗੰਦ ਮੰਦ ਸੁਟਣ ਤਕ ਪੁਜ ਚੁਕਾ ਸੀ । ਦਸਮੇਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸ਼ਕਲ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆ ਲੀਹਾਂ ਛਡ ਕੇ ਨਵੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਹੋਲੀ ਦੇ ਸਾਤੇ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਉਤੇ ਭਾਵ ਚੇਤ ਵਦੀ ੧ ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਨੂੰ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਖੇਡਣ ਦੀ ਰੀਤ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਹੋਲੀ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਹੋਲਾ' ਨਾਂ ਦਿਤਾ । ਕਵਿ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭੀ ਇਕ ਛੰਦ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:—

ਬਰਛਾ ਢਾਲ ਕਟਾਰਾਂ ਤੇਗਾ ਕੜਛਾ ਦੇਗਾ ਗੋਲਾ ਹੈ ।
ਛਕਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਸਜਾ ਦਸਤਾਰਾ ਅਰੁ ਕਰ ਦੋਨਾ ਟੋਲਾ ਹੈ ।
ਸੁਭਟ ਸੁਚਾਲਾ ਅਰੁ ਲਖ ਬਾਹਾ ਕਲਗਾ ਸਿੰਘ ਸਚੋਲਾ ਹੈ ।
ਅਪਰ ਮੁਛਹਿਰਾ ਦਾੜ੍ਹਾ ਜੈਸੇ, ਤੈਸੇ ਬੋਲਾ ਹੋਲਾ ਹੈ ।

ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਕਿਲ੍ਹਾ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੋਲਗੜ੍ਹ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਹੋਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਸੇ ਥਾਂ ਚੇਤ ਵਦੀ ੧ ਸੰਮਤ ੧੭੫੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਕੇ ਹੋਲਾ ਮਹਲਾ ਖੇਡਣ ਦੀ ਰੀਤ ਚਲਾਈ ।

ਇਸ ਕਿਲੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਓਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਵਗਦਾ ਸੀ; ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਦੂਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਵਲੋਂ ਨੈਣਾਂ ਦੇਵੀ ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਚਰਨ ਗੰਗਾ ਵਗਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਚਰਨ ਗੰਗਾ ਦਾ 'ਬੰਨ੍ਹ' ਫੌਜੀ ਕਰਤਬਾਂ ਲਈ ਬੜਾ ਸੁਹਣਾ ਰੇਤਲਾ ਮੈਦਾਨ ਹੈ, ਚਰਨ ਗੰਗਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਅਤੇ ਕਾਂਹਲੂਰੀਏ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਹਦ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਦਲਾਂ ਨੇ ਚਰਨ ਗੰਗਾ ਦੀ ਬਰੇਤੀ ਵਿਚ ਯੁਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਹਿਲੂਰੀਏ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ

ਕਰਕੇ ਇਕ ਦਲ ਨੇ ਜਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਘੋੜੇ ਤੇ ਅਸਵਾਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਕਰਤਬ ਵੇਖਕੇ ਆਪਣੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀ ਕਾਮਿਆਬੀ ਉਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਕਸਰਤ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਕੇ ਮੁਖੋਤਾ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਬਖਸ਼ੇ।

ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਪੰਜ ਛੇ ਵੇਰ ਹੋਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ ਹੋਲਾ ਖੇਡਿਆ। ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਸਦਾ ਲਈ ਛਡਣਾ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਖਾਲਸਾ ਫੇਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਹੋਲੇ ਮਹੱਲੇ ਦੀ ਰੀਤ ਭੀ ਫਿਰ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਹਰ ਸਾਲ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਇਥੇ ਜੁੜਦੇ, ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਵਧਾਂਦੇ। ਅਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ੮੦ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਗੈਜ਼ੀਟਰ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦਰਜ ਹੈ:—

"ਇਸ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੇਲਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਮਾਖੋਵਾਲ ਹੋਲੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਹਨ:—

(੧) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੇਸਗੜ੍ਹ।

(੨) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਥਾਂ ਦਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਹੰਗ ਫਿਰਕੇ ਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ।

(੩) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ।

(੪) ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਕੇਸਗੜ੍ਹ।

(੫) ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ—ਇਹ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ-ਨਸ਼ੀਨੀ ਦੀ ਰਸਮ ਹੋਈ। ਇਥੇ ਹੀ ਹੋਲੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠਕੇ ਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਭੇਟਾ ਤੇ ਪੂਜਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

(੬) ਹੋਲਗੜ੍ਹ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋਲਾ ਖੇਡਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

(੭) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਾਈ ਜੀਤੋ।

(ਨੋਟ) ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ 'ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਗੈਜ਼ੀਟਰ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਲੋਹਗੜ੍ਹ, ਤਾਰਾ ਗੜ੍ਹ, ਫਤਹਗੜ੍ਹ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਭੁਲ ਚੁਕੀ ਸੀ।' "ਹੋਲੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੋ ਦਿਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਮਗਰੋਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦੇ ਨਾਲ ਦੇ 'ਚੋ' ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਨਜ਼ਾਰਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲ ਖਿਚਵਾਂ ਅਤੇ ਸੁਹਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਧਰ ਉਧਰ ਤੁਰਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੂਜਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਬਾਦ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਕਾਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨੀਲੇ ਬਾਣੇ ਅਤੇ ਨੋਕਦਾਰ ਦਸਤਾਰਿਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਚੱਕਰ ਲਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਵਾਲੇ ਨਿਹੰਗ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਖਣ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਿਹੰਗ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਅਸਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰਾਂ ਇਧਰ ਉਧਰ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਦੌੜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਜੈਕਾਰੇ ਛਡਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਰਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਵੈਰੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਝੰਡੇ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਟੋਲੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ, ਡੂੰਘੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੋਢੀ ਆਪਣੇ ਹਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਸਜੇ ਹੋਏ ਘੋੜਿਆਂ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਘੁਮਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਬੜੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਟਿੱਕਾ ਸਾਹਿਬ ਹਾਥੀ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਚੌਰ ਝੁਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਭੇਟਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ੩੦,੦੦੦ ਆਦਮੀ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ

ਆਪਣਿਆਂ ਆਪਣਿਆਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਲੂਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਵਾਪਸ ਲਿਜਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਮਾਨੋ ਉਹ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਰਜ ਭੁਬਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭੀੜ ਬਹੁਤ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਮੇਲਾ ਸਦਾ ਹੀ ਪੋਲਿਟੀਕਲ ਮਹਾਨਤਾ ਵਾਲਾ ਮੇਲਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਮੌਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਨਿਹੰਗ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਨ ੧੮੫੪ ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਇਕ ਈਸਾਈ *ਪਾਦਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਇਹ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਤੇ ਸੁਪ੍ਰੰਟੈਂਡੈਂਟ ਪੋਲੀਸ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਪੋਲੀਸ ਗਾਰਦ ਸਮੇਤ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਥੇ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ। ਇਹ ਮੇਲਾ ਹੋਲੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਖਰੂਦ ਤੇ ਗੰਦੇ ਮੰਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਗਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ੨੨ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ੧੯੨੩ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਬਦਲ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਅਜ ਕਲ ਇਹ ਮੇਲਾ ਇਸਤਰਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—

ਇਹ ਮੇਲਾ ਇਕ ਹਫਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਕੀਰਤਪੁਰ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਲੋਕੀਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਂਞ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਦਿਨ ਅਨੰਦਪੁਰ ਬੜੀ ਰੌਣਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੀਰਤਪੁਰ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇਵੀ ਤਾਈਂ ੧੪-੧੫ ਮੀਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀਆਂ

---

*ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਦਰੀ ਨੇ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਖੜੇ ਹੋਕੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਲਗੀਧਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਅਯੋਗ ਕੁਬੋਲ ਬੋਲੇ।

ਕਤਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਮੇਲੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਇਥੇ ਬੜੇ ਧਾਰਮਕ, ਸੋਸ਼ਲ (ਸਮਾਜਕ) ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਦੁਆਬਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚੀਫ਼ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ, ਮੈਣ ਦੁਆਬ ਦੀਵਾਨ, ਮਾਲਵਾ ਦੀਵਾਨ ਆਦਿਕ ਜਥਿਆਂ ਵਲੋਂ ਭੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬਾਗ ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਉੜੀਆਂ ਤਕ ਤੇ ਉਥੋਂ ਸੀਸ ਗੰਜ ਸਾਹਿਬ ਤਕ ਬਜ਼ਾਰ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਲਾ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬੜੀ ਰੌਣਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਮੇਲੇ ਦਾ ਸੈਂਟਰ (ਕੇਂਦਰ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭੀੜ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂ ਹੁਣ ਨ ਕੋਈ ਗੰਦੇ ਗੀਤ ਗਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨ ਖਰੂਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਅਕਾਲੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਚੰਗਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਗੰਦ ਮੰਦ ਬਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਮਹੱਲੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ (ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਰੋਜ਼ ਚੇਤ ਵਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ) ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਘਾਹ ਵਾਲੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਹੌਲਾ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਦੇ ਫਾਈਨਲ ਮੈਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਤਕਾ ਅਤੇ ਤਲਵਾਰ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗਿਆਰਾਂ ਬਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਮੇਲਾ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ 'ਚਰਨ ਗੰਗਾ' ਦੇ ਰੇਤਲੇ ਬੌਂਡ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਉਚੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬੈਠਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਚਾਰ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਠਾ ਸਰ ਵਾਲੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਨਗਾਰਾ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਨੀਯਤ ਥਾਂ ਤੇ ਜੋ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਪੂਰਬ ਵਲ ਇਕ ਹੋਰ ਖੱਡ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਹੈ ਇਕ ਪੂਲਾ ਰਖਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਇਕ ਜਲੂਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਜਲੂਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅਨੰਦਗੜ੍ਹ, ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ

ਹੋਲਗੜ੍ਹ ਪੁਜਕੇ ਉਥੋਂ ਸਿਧਾ ਚਰਨ ਗੰਗਾ ਵਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੦੦ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਿੰਘ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਬਸੰਤੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਗਾਰੇ ਵਜਦੇ ਹਨ, ਰਣਸਿੰਙੇ ਵਜਦੇ ਹਨ। ਫੌਜ ਬਾਜਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੂਰੀ ਫੌਜੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਿਛੇ ਕਈ ਸੌ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਦੇ ਕਾਲੇ ਦਮਾਲੇ ਅਤੇ ਹਥ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਪਨਾਂ, ਸਫਾ ਜੰਗਾ ਜਾਂ ਡੰਡੇ (ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਸ਼ਸਤ੍ਰ) ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕੋਲ ਪੁਜਕੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਲੂਸ ਉਸੇ ਜਗਾਹ ਤੇ ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੂਲ਼ੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਹੱਲਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਉਸੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਭੀ ਉਚੇ ਕਿਰਪਨਾਂ, ਡੰਡੇ ਤੇ ਸਫਾ ਜੰਗਾ ਇਸ ਤਰਾਂ ਚਲਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਮੋਰਚਾ ਫਤਹ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਚਰਨ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਕਾਲੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਝੁਲਾਉਂਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਝੋਟੇ ਤੇ ਭੀ ਸਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਨਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਦੇਗਾਂ ਆਮ ਛਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਰਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਛਕਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੜੀ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਉਹ ਭੀ ਹੱਲਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਚਰਨ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸਤ ਅਠ ਵਜੇ ਤਕ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ, ਨੇਜ਼ਾਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਕਰਤਬ ਦਸਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬਾਂ ਸਮੇਤ ਨਗਾਰੇ ਵਜਾਂਦੇ, ਜੈਕਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ ਗੂੰਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਲੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਚੌਥਾਈ ਮੇਲਾ ਇਸੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਡ ਪੁਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।